

Didaktické znalosti obsahu u učitelů Výchovy k občanství a Společenskovedního vzdělávání

Pavλίna VAŠÁTOVÁ

Didactical Knowledges of Content at the Teachers of Civics

Abstract: This paper describes the final outputs of the research project Teaching Content Knowledge for teachers of civics and social science education, which originated in the Student Grant Competition of Palacky University. The article presents an analysis of outputs from the Q-methodology, where the responses between men and women teachers were compared as well as responses according to different lengths of experience of respondents.

Key Words: Education, Education for Citizenship, Teachers, Didactics, Research, School, Students,

Úvodem

V současné době probíhá či proběhla v českém prostředí řada výzkumů zabývajících se didaktickými znalostmi obsahu, například výzkumy v učitelství přírodovědných (např. Janík 2008), matematických (srov. Tichá, Hospešová 2008), jazykových předmětů (srov. Píšová, Brebera, 2007). Jednou z oblastí, která nebyla ještě postižena, je oblast společenskovedního vzdělávání na základních a středních školách, a to konkrétně v tematickém celku Člověk a společnost se zaměřením na Výchovu k občanství (srov. Jarmara, 2008). Cílem tohoto příspěvku je:

- ♦ Zamyslet se nad vztahem mezi kurikulární reformou, didaktickými znalostmi obsahu a profesionalizací učitelského povolání.
- ♦ Poukázat na jednu z možných technik, jak zkoumat didaktické znalosti obsahu u učitelů.

Teoretická východiska

Didaktické znalosti obsahu je nutné zasadit do dvou kontextů. Tím prvním jsou rámcové vzdělávací programy. Druhým kontextem je snaha po uznání učitelského povolání jako etablované profese.

V současných trendech týkajících se vzdělávání dominuje koncept učící se společnosti a koncept společnosti, která je ve své podstatě založena na vědění. Ve zprávě vydané Mezinárodní komisí UNESCO *Vzdělávání pro 21. století* jsou vymezeny čtyři cíle, o kterých se v současné době mluví jako o pilířích vzdělávání. Ty se staly východiskem pro tvorbu kurikula a strategie vyučování. Jsou to tyto cíle: učit se poznávat, učit se žít s ostatními, učit se jednat, učit se být. (Vašutová, 2004)

Jako výraznější počín v souvislosti s teoretickými a koncepčními východisky v českém školství můžeme vnímat vznik dokumentu Národního programu rozvoje vzdělávání (tzv. Bílá kniha). „Bílá kniha je pojata jako systémový projekt, formulující myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu.“ (Národní program vzdělávání, 2001, s. 7) V Bílé knize jsou stanoveny dlouhodobé strategie ve vzdělávání a výchově. Na základě tohoto dokumentu byl zaveden systém úrovní vzdělávacích programů, kdy kurikulární dokumenty jsou vypracovány na dvou úrovních – státní a školní úrovni. Na státní úrovni jsou to tzv. rámcové vzdělávací programy a Národní program vzdělávání a na školní úrovni jsou to školní vzdělávací programy.

Klíčové již tedy není učivo, ale do popředí se dostávají kompetence. Ty Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání definuje jako „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.“ (RVP

ZV, 2007, s. 12) Současná škola by tedy měla využívat učivo jako prostředek k dosažení rozvoje jednotlivých kompetencí.

Změny, ke kterým ve školství došlo, byly velice úzce provázány s profesí učitelů. Učitelé se dostali do jiné role, a to do role tvůrců školních vzdělávacích programů. Na úvod je nutné vymezit si pojem učitel. Autoři *Pedagogického slovníku* Průcha, Walterová, Mareš (2009) charakterizují učitele jako: „Obecně osobu, podněcující a řídící proces učení jiných osob, vzdělavatel. Jeden z hlavních aktérů vzdělávacího procesu, profesně kvalifikovaný pedagogický pracovník, vykonávající učitelské povolání. Tradičně byl učitel považován především za předavatele poznatků žákům ve vyučování. V nynějším pojetí vycházejícím ze současných funkcí školy a profesního modelu učitelství se zdůrazňuje subjektivě-objektivní role učitele v interakci se žáky a prostředím.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 400) Od učitele se tedy dnes očekává, že bude především dbát na to, aby se u žáků rozvíjely ty kompetence, které si škola zapsala do školních vzdělávacích programů.

V Národním programu rozvoje vzdělávání najdeme doporučení, která by se měla stát východiskem pro změny, jež jsou v učitelské profesi nutné. Jsou jimi: Zlepšovat postavení pedagogických pracovníků jako socio-profesní skupiny; Zvyšovat kvalitu a funkčnost přípravného vzdělávání učitelů; Diferencovat pedagogickou činnost a realizovat systém kariérového a platového postupu; Založit systém řízení lidských zdrojů (Národní program rozvoje vzdělávání, 2001, s. 45).

Z doporučení v Bílé knize je patrné, že by se nejen měla zvyšovat prestiž učitelského povolání, ale měly by být rovněž zahájeny kroky, které by vedly k etablování učitelského povolání jako profese. V současné době jsme svědky spíše opačné debaty o tom, zda učitelství je, anebo není profesí.

Vašutová (2004) podotýká, že „profese učitele“ nebo „učitelská profese“ jsou slovní spojení, která se běžně užívají v odborných dílech, v politických dokumentech, ve školní realitě, v médiích i v laické komunikaci. Udělení statusu profese je provázáno s udělením statusu profesionál osobě, která určité pracovní činnosti a zodpovědnost vykonává na velmi vysoké úrovni znalostí a schopností, kterými běžný člověk neopývá. Jako profesionála potom vnímáme osobu, která má ve svém

oboru vynikající teoretické a praktické znalosti, které nemá žádná jiná profese. Můžeme říci, že každá profese disponuje takovými znalostmi, dovednostmi, které jsou nedostupné ostatním profesím.

V současné době se můžeme v odborné pedagogické komunitě setkat se snahou směřovat české pedagogické školství k profesionalizaci. Cílem je dokázat a samozřejmě empiricky podložit, že učitelé jsou profesionály disponující znalostmi, které nejsou dostupné lidem mimo učitelskou profesi. V návaznosti na Shulmana lze za tyto specifické znalosti považovat didaktické znalosti obsahu (pedagogical content knowledge), které jsou kategorií, jež nejzřetelněji odlišuje učitele od oborového specialisty (Janík a kolektiv, 2009, s. 9). Didaktické znalosti obsahu reprezentují znalosti různých forem reprezentace učiva, které je součástí didaktické výbavy učitele (srov. Janík, 2005).

Výzkum zaměřený na didaktické znalosti obsahu u učitelů výchovy k občanství a společenskovědního základu

Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo zkoumat didaktické znalosti obsahů u učitelů občanské výchovy a učitelů základů společenských věd na gymnáziích, záměrem výzkumu bylo zodpovědět otázku, jak jsou v myslích učitelů didaktické znalosti obsahu reprezentovány, strukturovány a hierarchizovány.

Záměrem je tedy nahlédnout do procesu zpracování vzdělávací oblasti Člověk a společnost (se zaměřením na tematický celek Výchova k občanství) na základních školách a gymnáziích. Výzkum si klade za cíl zjistit, jak se učitel, který vytvářel školní vzdělávací program, vyrovnává s multidisciplinárním charakterem obsahu učiva, který je dán tím, že ve vzdělávací oblasti Výchova k občanství je pro základní vzdělávání pět tematických okruhů (člověk ve společnosti; člověk jako jedinec; stát a hospodářství; stát a právo; mezinárodní vztahy, globální svět). Pro gymnaziální vzdělávání je stanoveno rovněž šest tematických okruhů (člověk jako jedinec; člověk ve společnosti; občan ve státě; občan a právo; mezinárodní vztahy, globální svět; úvod do filozofie a religionistiky).

Výzkumné otázky

Výzkumné otázky byly formulovány takto:

1. Jaké učivo považují učitelé (pracující na základních školách a gymnáziích) za nejdůležitější?
2. Jaké učivo považují za nejdůležitější muži a ženy učitelky?
3. Jak jednotlivé oblasti učiva hodnotili učitelé s různou délkou praxe?

Metodologie výzkumu

Metodologie Výzkumu didaktické znalosti obsahu u učitelů výchovy k občanství a společenskovedního základu je postavena na technice metody třídění, a to konkrétně na Q-metodologii.

Jak uvádí Janík (2005), jako empirický nástroj zkoumání didaktických znalostí obsahu lze použít řadu technik, například pojmové mapování, metody založené na třídění, obrázkové prezentace. S ohledem na cíl práce, výzkumné otázky, byla jako výzkumná metoda zvolena metoda založená na třídění, a to již zmiňovaná Q-metodologie. Tato metoda je založena na třídění karet, které obsahují sadu výroků. Respondent je požádán, aby seřadil odpovědi od nejméně důležitých po nejvíce důležité. V rámci našeho souboru měli respondenti seřadit 60 kartiček, na kterých bylo napsáno učivo (zleva doprava) podle důležitosti učiva.

Chráska (1992) říká, že každý učitel si vytváří určitý systém názorů, postojů, představ nebo přesvědčení o tom, jak by měla reálná výuka probíhat a jaké cíle by měla plnit. Tento systém, který se může u jednotlivých učitelů lišit, budeme označovat jako individuální koncepci výuky učitele.

Následně byl s jednotlivými učiteli proveden polostrukturovaný rozhovor s cílem zjistit postup při řazení jednotlivých položek.

Popis tvorby Q-typů

Při tvorbě Q-typů se postupovalo následovně: nejprve byla provedena analýza vzdělávací oblasti Výchova k občanství a na základě této analýzy se vytvořilo 60 Q-typů, které jsou zaznamenány v následující tabulce. Obdobná analýza proběhla i u vzdělávací oblasti Člověk a společnost v rámci gymnaziálního vzdělávání (obr. 1).

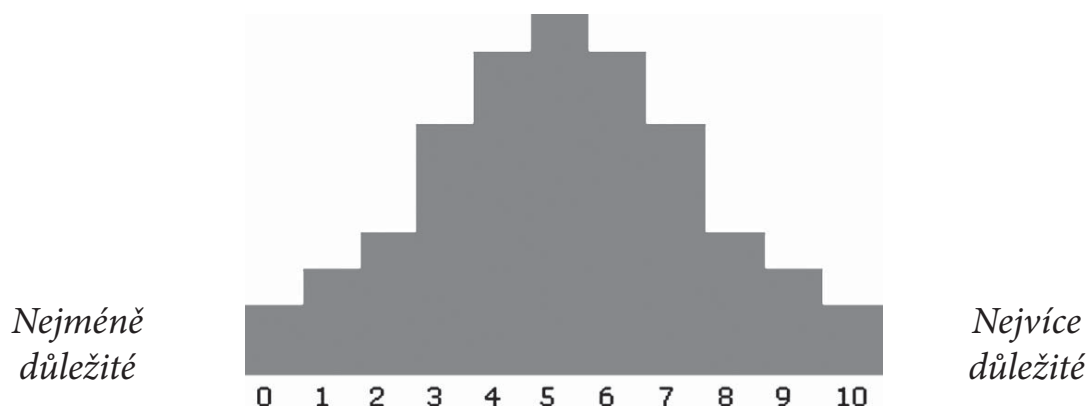
Obrázek číslo 1: Obsahová struktura vzdělávací oblasti Výchova k občanství
(Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání)

Člověk ve společnosti	Člověk jako jedinec	Stát a hospodářství	Stát a právo	Mezinárodní vztahy
Život ve škole, práva a povinnosti žáků; Význam a činnost žákovské samosprávy; Společenská pravidla a normy; Vklad vzdělávání pro život; Důležité instituce; Ochrana kulturních památek; Pojem vlasti a vlastenectví; Zajímavá a památná místa; Státní symboly; Rozmanitost kulturních projevů; Masová kultura; Přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi; Rovné postavení mužů a žen; Lidská solidarita; Osobní a neosobní vztahy; Konflikty v mezilidských vztazích; Morálka a mravnost; Dělbá práce a činnosti.	Projevy chování; Osobní vlastnosti; Vrozené předpoklady; Vnímání; Systém osobních hodnot; Stereotypy v posuzování; Životní cíle a plány; Adaptace na životní změny; Význam motivace	Formy vlastnictví; Hmotné a duševní vlastnictví; Hospodaření s penězi; Funkce a podoby peněz; Rozpočet rodiny a státu; Význam daní; Výroba, obchod, služby; Nabídky poptávka, trh; Podstata fungování trhu; Nejčastější právní formy podnikání	Znaky státu; Státní občanství ČR; Složky státní moci; Orgány a instituce státní správy; Znaky demokratického způsobu rozhodování; Politický pluralismus; Význam a formy voleb do zastupitelstev; Úprava lidských práv v dokumentech; Poškození lidských práv; Význam a funkce právního řádu; Právní norma, přepis; Druhy a postihy protiprávního jednání; Poškození práv k duševnímu vlastnictví; Význam právních vztahů; Styk s úřady.	Podstata, význam, výhody evropské integrace; Evropská unie a ČR; Ekonomická, politická a bezpečnostní spolupráce mezi státy; Významní mezinárodní instituce; Projevy klady a zápory globalizace; Významné globální problémy a způsoby jejich řešení.

Na základě tematického celku bylo stanoveno celkem 60 Q-typů. Ty byly následně předkládány učitelům. 60 Q-typů uvádí řada autorů (např. Chrásky) jako optimální počet a to z důvodu normálního rozložení.

Následující obrázek ukazuje 60 Q-typů rozdělených do příslušných kolonek, kdy čísla pod obrázkem značí míru důležitosti jednotlivých položek. Zleva tedy označuje položky, které jsou učiteli považovány za nejméně důležité. Čím více se učitel pohybuje doprava, tím jsou položky důležitější.

Obrázek číslo 2
Struktura Q-metodologie při 60 Q-typech

Tabulka č. 1 – Q-typy ve vzdělávací oblasti

Q-typ Člověk ve společnosti	Q27. Život ve škole, práva a povinnosti žáků
	Q2. Význam a činnost žákovské samosprávy
	Q3. Společenská pravidla a normy
	Q4. Vklad vzdělávání pro život
	Q46. Důležité instituce, zajímavá a památná místa, významní rodáci, místní tradice
	Q6. Ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku
	Q30. Pojem vlasti a vlastenectví
	Q8. Zajímavá a památná místa, co nás proslavilo, významné osobnosti
	Q9. Státní symboly, státní svátky, významné dny
	Q10. Rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice, kulturní instituce
	Q33. Masová kultura, prostředky masové komunikace, masmédia
	Q12. Přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost a nerovnost
	Q54. Rovné postavení mužů a žen
	Q14. Lidská solidarita, pomoc lidem v nouzi, potřební lidé společnosti
	Q36. Osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace
	Q16. Konflikty v mezilidských vztazích, problémy lidské nesnášenlivosti
	Q41. Morálka a mravnost, svoboda a vzájemná závislost, pravidla chování
	Q18. Dělbá práce a činnosti, výhody spolupráce a lidé
Q-typ Člověk jako jedinec	Q19. Projevy, chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání
	Q49. Osobní vlastnosti, dovednosti a schopnosti, charakter
	Q21. Vrozené předpoklady, osobní potenciál
	Q51. Vnímání, prožívání, poznávání a posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí
	Q23. Systém osobních hodnot, sebehodnocení
	Q24. Stereotypy v posuzování druhých lidí
	Q57. Životní cíle a plány, životní perspektiva
	Q26. Adaptace na životní změny, sebezměna
	Q1. Význam motivace, aktivity, vůle a osobní kázně při seberozvoji

Q-typ Stát a hospodářství	Q28. Formy vlastnictví
	Q29. Hmotné a duševní vlastnictví, jejich ochrana
	Q7. Hospodaření s penězi, majetkem a různými formami vlastnictví
	Q43. Funkce a podoby peněz, formy placení
	Q32. Rozpočet rodiny, státu
	Q11. Význam daní
	Q34. Výroba, obchod, služby – jejich funkce a návaznost
	Q35. Nabídka, poptávka, trh
	Q15. Podstata fungování trhu
	Q37. Nejčastější právní formy podnikání
Q-typ Stát a právo	Q55. Znaky státu, typy a formy státu
	Q39. Státní občanství ČR
	Q59. Ústava ČR
	Q17. Složky státní moci, jejich orgány a instituce
	Q42. Orgány a instituce státní správy a samosprávy, jejich úkoly
	Q31. Znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu
	Q44. Politické pluralismus, sociální dialog a jejich význam
	Q45. Význam a formy voleb do zastupitelstev
	Q5. Základní lidská práva, práva dítěte, jejich ochrana
	Q47. Úprava lidských práv a práv dětí v dokumentech
	Q48. Poškození lidských práv, šikana, diskriminace
	Q20. Význam a funkce právního řádu, orgány právní ochrany občanů, soustava soudů
	Q50. Právní norma, předpis, publikování právních předpisů
	Q22. Druhy a postihy protiprávního jednání, trestní postižitelnost
	Q52. Porušování práv k duševnímu vlastnictví
	Q53. Význam právních vztahů, důležité právní vztahy a závazky z nich vyplývající
	Q13. Styk s úřady
Q-typ Mezinárodní vztahy, globální svět	Q38. Podstata, význam a výhody evropské integrace
	Q56. Evropská unie a ČR
	Q25. Ekonomická, politická a bezpečnostní spolupráce mezi státy, její výhody
	Q58. Významné mezinárodní instituce (RE, NATO, OSN aj.)
	Q40. Projevy, klady a zápory globalizace
	Q60. Významné globální problémy a způsoby řešení

Popis výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek pro základní vzdělávání tvořilo celkem 27 učitelů. Vezmeme-li v úvahu první proměnnou, pohlaví, jednalo se o 18 žen a 9 mužů. Další proměnnou pak byla délka praxe. Ta se u 12 učitelů pohybovala v rozmezí 5–10let, zbývajících 15 učitelů dosáhlo více než patnáctileté praxe.

Výzkumný vzorek pro gymnaziální vzdělávání tvořilo celkem 23 učitelů. Rozložením vzorku v kategorii pohlaví se tento vzorek skládá z 8 mužů a 15 žen. Délka praxe je u 11 respondentů 5–10 let a u 12 učitelů nad 10 let.

Celkově bylo v obou dvou výzkumných souborech požadováno, aby měl učitel odučeno minimálně pět let z toho důvodu, že řada učitelů označuje právě učitele s pětiletou praxí jako učitele experta. Podle Průchy (2002) lze v životní dráze učitelů najít několik etap: volby učitelské profese, začínající učitel profesní adaptace, profesní stabilizace (zkušený učitel, učitel expert) a profesního vyhasínání.

Výsledky Q-metodologie

Nejdůležitější učivo z pohledu učitelů základního vzdělávání a gymnaziálního vzdělávání

Tabulka č. 2 – 10 nejdůležitějších oblastí u učitelů Výchovy k občanství

Proměnná	Průměr
Q41 – Morálka a mravnost	7,222222
Q21 – Vrozené předpoklady, osobní potenciál	7,037037
Q23 – Systém osobních hodnot, sebehodnocení	6,481481
Q26 – Adaptace na životní změnu	6,185185
Q57 – Životní cíle a plány, životní perspektiva	6,074074
Q14 – Lidská solidarita, pomoc lidem v nouzi	6,037037
Q24 – Stereotypy v posuzování druhých lidí	6,037037
Q51 – Vnímání, prožívání, poznávání	6
Q 54 – Rovné postavení mužů a žen	5,925926
Q 12 – Přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi	5,888889

Z tabulky je patrné, že učitelé základního vzdělávání považují za nejdůležitější oblasti týkající se osobnosti člověka a obecně platných hodnot ve společnosti.

Tabulka č. 3 – 10 nejdůležitějších oblastí u učitelů Společenskovedního vzdělávání

Proměnná	Popisné statistiky (gymnázium) Průměr
Q22 Základní filozofické otázky	6,521739
Q52 Důvody, význam a výhody mezinárodní spolupráce	6,478261
Q27 Občanská práva a povinnosti	6,347826
Q48 Evropská unie – význam	6,304348
Q33 Porušování a ochrana lidských práv	6,217391
Q18 Rodina	6,043478
Q13 Mezilidská komunikace	5,913043
Q47 Principy a podoby demokracie	5,869565
Q26 Podstata a význam evropské integrace	5,782609
Q60 Náročné životní situace	5,782609

V hodnocení 10 nejdůležitějších položek u učitelů gymnaziálního vzdělávání je patrné, že se zaměřují zejména rovinu člověk – občan a člověk v rovině mezinárodních vztahů.

Dílčí výstupy z výzkumu

– oblast Člověk ve společnosti v základním vzdělávání

V rámci této části uvedu jenom dílčí výstupy z projektu. Níže uvedená část se týká výstupů učitelů základního vzdělávání a zkoumanou oblastí byl tematický celek Člověk ve společnosti.

Tabulka č. 4 – Preference jednotlivých položek v tematickém celku
Člověk ve společnosti

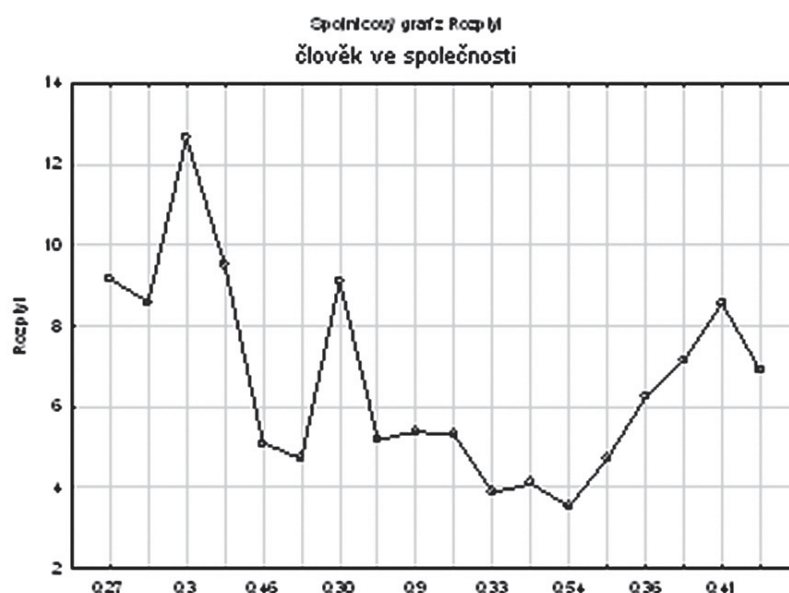
Proměnná	Popisné statistiky: člověk ve společnosti					
	Celkem	Průměr	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm. odch.
Q27 – Život ve škole	27	4,629630	0,000000	10,00000	9,16524	3,027415
Q2 – Význam a činnost žákovské samosprávy	27	4,851852	0,000000	10,00000	8,59259	2,931312
Q3 – Společenská pravidla a normy	27	4,888889	0,000000	10,00000	12,64103	3,555422
Q4 – Vklad vzdělávání do života	27	5,481481	0,000000	10,00000	9,49003	3,080589
Q46 – Důležité instituce, zajímavá památná místa	27	4,518519	0,000000	9,00000	5,10541	2,259516

Proměnná	Popisné statistiky: člověk ve společnosti					
	Celkem	Průměr	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm. odch.
Q6 – Ochrana kulturních památek	27	5,111111	1,000000	9,00000	4,71795	2,172084
Q30 – Pojem vlasti a vlastenectví	27	5,481481	0,000000	10,00000	9,10541	3,017518
Q8 – Zajímavá památná místa, co nás proslavilo	27	4,962963	1,000000	9,00000	5,19088	2,278351
Q9 – Státní symboly, státní svátky	27	4,814815	0,000000	10,00000	5,38746	2,321091
Q10 – Rozmanitost kulturních projevů	27	5,185185	0,000000	9,00000	5,31054	2,304461
Q33 – Masová kultura	27	5,777778	1,000000	9,00000	3,87179	1,967688
Q12 – Přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi	27	5,888889	2,000000	9,00000	4,10256	2,025479
Q54 – Rovné postavení mužů a žen	27	5,925926	2,000000	9,00000	3,53276	1,879565
Q14 – Lidská solidarita	27	6,037037	1,000000	9,00000	4,72934	2,174706
Q36 – Osobní a neosobní vztahy	27	5,370370	0,000000	9,00000	6,24217	2,498433
Q16- Konflikty v mezilidských vztazích	27	5,333333	0,000000	10,00000	7,15385	2,674667
Q41 – Morálka a mravnost	27	7,222222	1,000000	10,00000	8,56410	2,926449
Q18 – Dělbá práce	27	4,962963	0,000000	10,00000	6,88319	2,623584

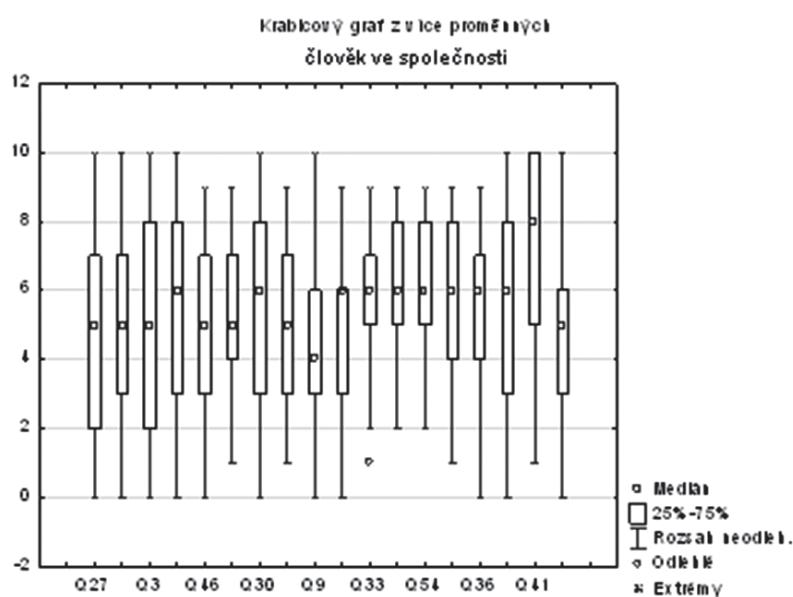
Graf z průměrů spojnicový

Graf z rozptylů spojnicový

Krabicový graf člověk ve společnosti

Friedmanova ANOVA: testování nulové hypotézy, že distribuční funkce nezávisí na Q-typu.

Záhlaví: ANOVA nabývá p -hodnoty 0,013. Na hladině významnosti 0,05 zamítáme hypotézu o shodě distribučních funkcí. Je průkazný rozdíl v Q-typech v tematickém okruhu Člověk ve společnosti.

Z předchozího krabicového grafu je patrné, že q41 (morálka a mravnost) byl hodnocen nejvýše a naopak q9 (státní symboly a svátky)

nejníže. Avšak Kendalův koeficient shody ukazuje na slabou shodu hodnocení jednotlivých učitelů. Rozdělíme si Anovu podle pohlaví. Změříme se na hodnocení a případný rozdíl v hodnocení u žen a mužů.

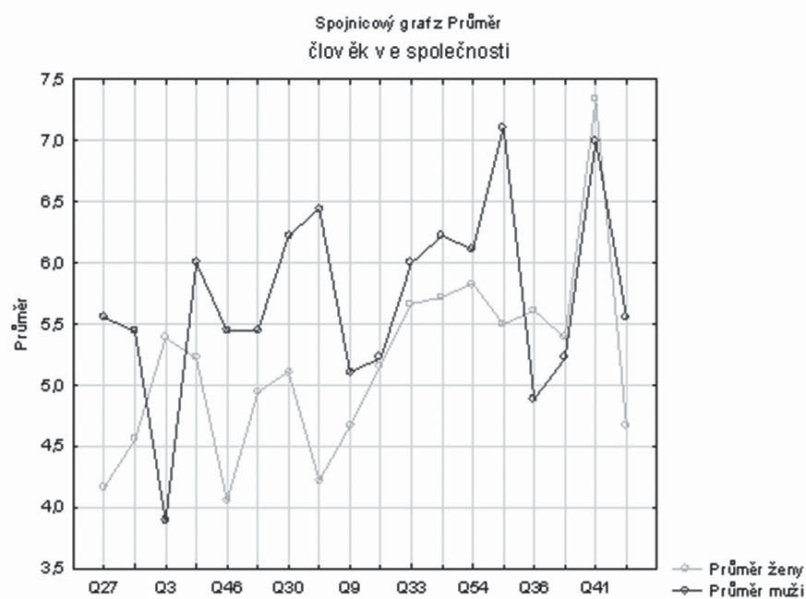
Tabulka č. 5 – Friedmanova ANOVA a Kendallův koeficient shody

Proměnná	Člověk ve společnosti: Friedmanova ANOVA a Kendallův koeficient shody ANOVA chí-kv. (N = 27, sv = 17) = 32,59252 p = 01269 Koeficient shody = 07101 Prům. hods. r = ,03528			
	Průměrné pořadí	Součet pořadí	Průměr	Sm. odch.
Q27	8,25926	223,0000	4,629630	3,027415
Q2	8,25926	223,0000	4,851852	2,931312
Q3	8,31481	224,5000	4,888889	3,555422
Q4	9,70370	262,0000	5,481481	3,080589
Q46	7,87037	212,5000	4,518519	2,259516
Q6	8,38889	226,5000	5,111111	2,172084
Q30	9,90741	267,5000	5,481481	3,017518
Q8	8,77778	237,0000	4,962963	2,278351
Q9	7,68519	207,5000	4,814815	2,321091
Q10	9,31481	251,5000	5,185185	2,304461
Q33	10,24074	276,5000	5,777778	1,967688
Q12	10,51852	284,0000	5,888889	2,025479
Q54	10,62963	287,0000	5,925926	1,879565
Q14	10,88889	294,0000	6,037037	2,174706
Q36	9,96296	269,0000	5,370370	2,498433
Q16	10,25926	277,0000	5,333333	2,674667
Q41	13,27778	358,5000	7,222222	2,926449
Q18	8,74074	236,0000	4,962963	2,623584

Tabulka č. 6 – Preference jednotlivých položek v tématickém celku
Člověk ve společnosti v proměnné ženy

Proměnná	Člověk ve společnosti pohlaví = žena popisné statistiky					
	N platných	Průměr	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm. odch.
Q27	18	4,167	0,000	9,00	7,21	2,684
Q2	18	4,556	1,000	9,00	6,03	2,455
Q3	18	5,389	0,000	10,00	12,49	3,534
Q4	18	5,222	0,000	10,00	9,83	3,135
Q46	18	4,056	0,000	7,00	4,88	2,209
Q6	18	4,944	1,000	9,00	4,64	2,155
Q30	18	5,111	0,000	10,00	8,69	2,948
Q8	18	4,222	1,000	8,00	4,54	2,130
Q9	18	4,667	0,000	10,00	6,71	2,590
Q10	18	5,167	2,000	9,00	5,21	2,282
Q33	18	5,667	1,000	9,00	4,71	2,169
Q12	18	5,722	2,000	9,00	4,33	2,081
Q54	18	5,833	2,000	9,00	3,21	1,790
Q14	18	5,500	1,000	9,00	4,97	2,229
Q36	18	5,611	0,000	9,00	4,72	2,173
Q16	18	5,389	0,000	10,00	7,43	2,725
Q41	18	7,333	1,000	10,00	10,35	3,218
Q18	18	4,667	0,000	9,00	7,29	2,701

Spojnicový graf průměr člověk ve společnosti pohlaví: (#obr. 2-6)

Friedmanova ANOVA v závislosti na pohlaví.

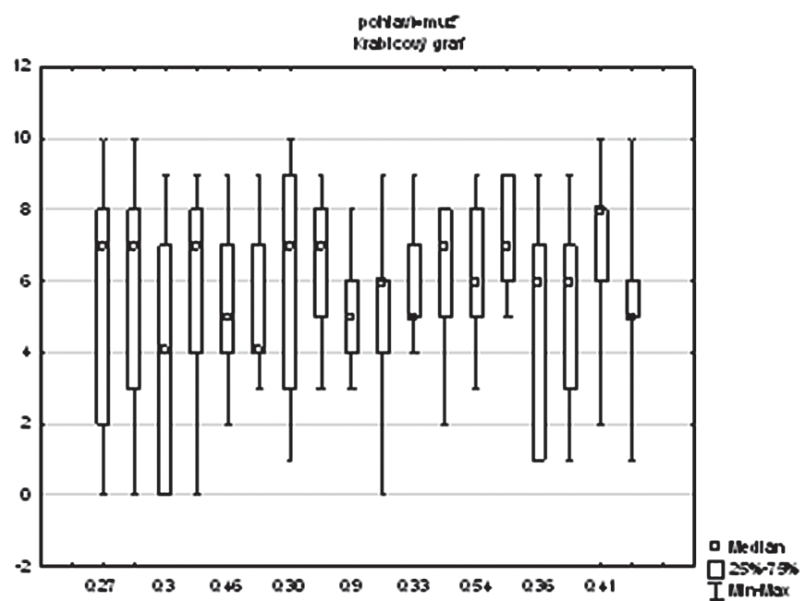
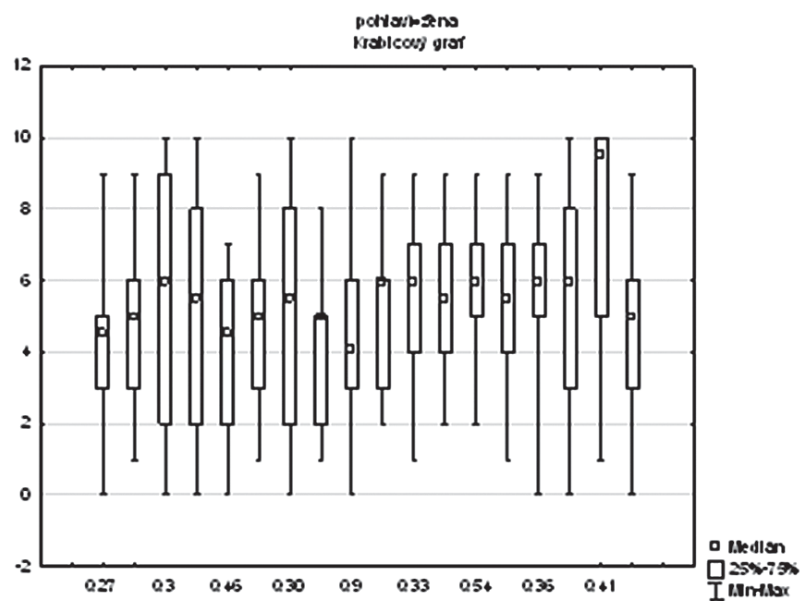
Proměnná	Člověk ve společnosti pohlaví = žena Friedmanova ANOVA a Kendallův koeficient shody ANOVA chí-kv. (N = 18, sv = 17) = 33,60771 p = ,00943 Koeficient shody = ,10983 Prům. hods. r = ,05747			
	Průměrné pořadí	Součet pořadí	Průměr	Sm. odch.
Q27	7,66667	138,0000	4,166667	2,684377
Q2	7,55556	136,0000	4,555556	2,454821
Q3	9,16667	165,0000	5,388889	3,533685
Q4	9,30556	167,5000	5,222222	3,135294
Q46	7,72222	139,0000	4,055556	2,208865
Q6	8,66667	156,0000	4,944444	2,154946
Q30	9,13889	164,5000	5,111111	2,948357
Q8	7,52778	135,5000	4,222222	2,129776
Q9	7,36111	132,5000	4,666667	2,589572
Q10	9,44444	170,0000	5,166667	2,281640
Q33	10,58333	190,5000	5,666667	2,169305
Q12	10,55556	190,0000	5,722222	2,080881
Q54	11,05556	199,0000	5,833333	1,790498
Q14	10,25000	184,5000	5,500000	2,229482
Q36	10,86111	195,5000	5,611111	2,173067
Q16	11,13889	200,5000	5,388889	2,725455
Q41	14,08333	253,5000	7,333333	3,217599
Q18	8,91667	160,5000	4,666667	2,700762

Ženy: p-hodnota u Friedmanovy ANOVY je 0,009, takže p-hodnota je nižší než u Friedmanovy ANOVY pro všechny. Naopak se zvýšil Kendallův koeficient konkordance na hodnotu 0,11.

Tabulka č. 7 – Preference jednotlivých položek v tematickém celku
Člověk ve společnosti v proměnné muži

Proměnná	Člověk ve společnosti pohlaví = muž Friedmanova ANOVA a Kendallův koeficient shody ANOVA chí-kv. (N = 9, sv = 17) = 13,00482 p = ,73586 Koeficient shody = ,08500 Prům.hods. r = -,0294			
	Průměrné pořadí	Součet pořadí	Průměr	Sm. odch.
Q27	9,44444	85,0000	5,555556	3,609401
Q2	9,66667	87,0000	5,444444	3,811532
Q3	6,61111	59,5000	3,888889	3,586239
Q4	10,50000	94,5000	6,000000	3,082207
Q46	8,16667	73,5000	5,444444	2,185813
Q6	7,83333	70,5000	5,444444	2,297341
Q30	11,44444	103,0000	6,222222	3,192874
Q8	11,27778	101,5000	6,444444	1,878238
Q9	8,33333	75,0000	5,111111	1,763834
Q10	9,05556	81,5000	5,222222	2,488864
Q33	9,55556	86,0000	6,000000	1,581139
Q12	10,44444	94,0000	6,222222	1,986063
Q54	9,77778	88,0000	6,111111	2,147350
Q14	12,16667	109,5000	7,111111	1,691482
Q36	8,16667	73,5000	4,888889	3,140241
Q16	8,50000	76,5000	5,222222	2,728451
Q41	11,66667	105,0000	7,000000	2,397916
Q18	8,38889	75,5000	5,555556	2,505549

Friedmanova Anova na rozdíl od žen vykázala p-hodnotu 0,74. To znamená, že na hladině významnosti 0,05 nemůžeme zamítnout hypotézu o shodě distribučních funkcí Q-typů

Tabulka č. 8 – Preference jednotlivých položek v tematickém celku
Člověk ve společnosti v závislosti na délce praxe:

Proměnná	Člověk ve společnosti Délka praxe = délka praxe do 5–10 let Friedmanova ANOVA a Kendallův koeficient shody ANOVA chí-kv. (N = 12, sv = 17) = 7,634850 p = ,97374 Koeficient shody = ,03743 Prům.hods. r = –,0501			
	Průměrné pořadí	Součet pořadí	Průměr	Sm. odch.
Q27	9,25000	111,0000	5,583333	2,843120
Q2	9,75000	117,0000	6,000000	3,015113
Q3	8,29167	99,5000	5,000000	3,692745
Q4	10,29167	123,5000	5,916667	2,745520
Q46	8,91667	107,0000	5,333333	2,461830
Q6	8,37500	100,5000	5,416667	2,353270
Q30	9,66667	116,0000	5,750000	2,832442
Q8	9,20833	110,5000	5,416667	2,503028
Q9	9,16667	110,0000	5,833333	2,167249
Q10	10,33333	124,0000	5,666667	2,741378
Q33	9,41667	113,0000	5,750000	2,005674
Q12	10,66667	128,0000	6,166667	2,208798
Q54	9,70833	116,5000	6,083333	1,831955
Q14	9,70833	116,5000	5,916667	1,831955
Q36	9,87500	118,5000	5,583333	2,429303
Q16	8,83333	106,0000	4,833333	2,443296
Q41	12,04167	144,5000	7,083333	2,874918
Q18	7,50000	90,0000	4,833333	2,552479

p-hodnota Friedmanovy ANOVY nemůže zamítnout nulovou hypotézu o shodě distribučních funkcí. p-hodnota 0,9737 pro kategorie 5–10.

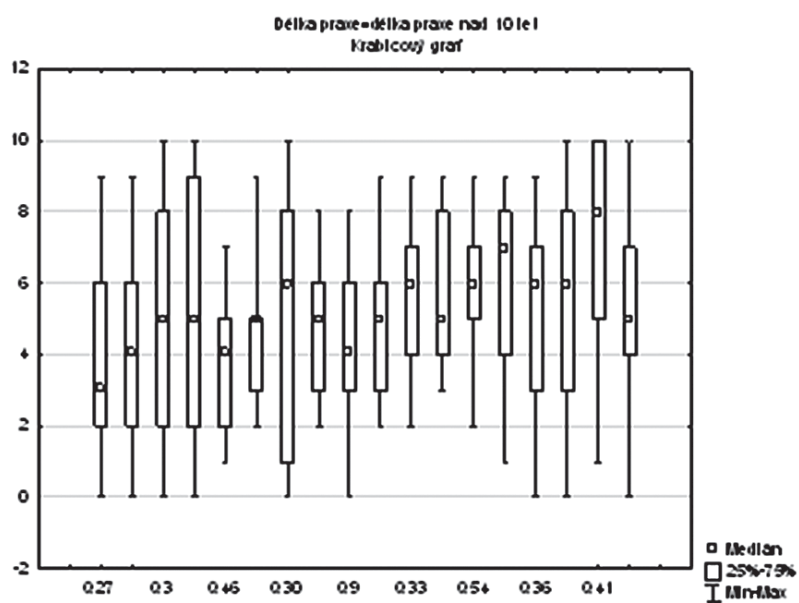
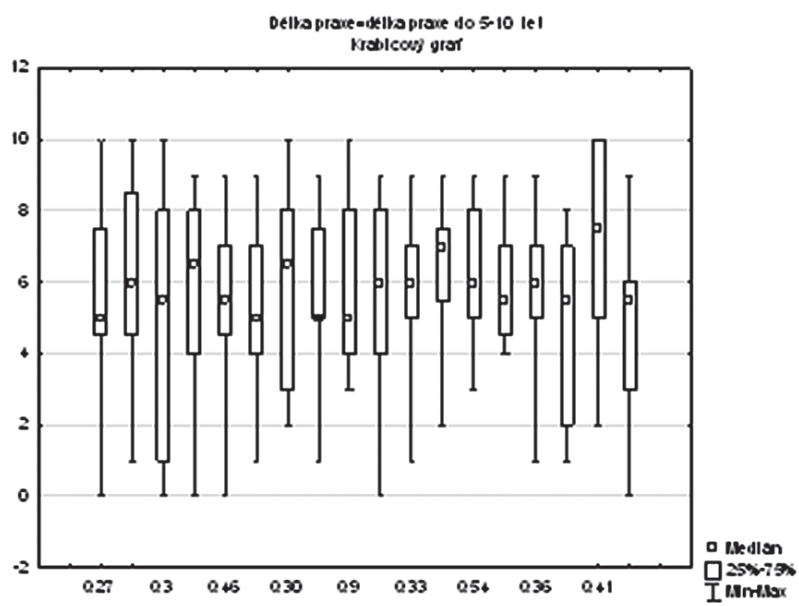
Tabulka č. 9 – Preference jednotlivých položek v tematickém celku Člověk ve společnosti v závislosti na délce praxe

Friedmanova ANOVA p-hodnota 0,002 zamítá na hladině významnosti 0,05 hypotézu o shodě distribučních funkcí v q typech.

Kendallův koeficient konkordance 0,1.

Proměnná	Člověk ve společnosti Délka praxe = délka praxe nad 10 let Friedmanova ANOVA a Kendallův koeficient shody ANOVA chí-kv. (N = 15, sv = 17) = 37,68128 p = ,00272 Koeficient shody = ,14777 Prům. hods. r = ,08690			
	Průměrné pořadí	Součet pořadí	Průměr	Sm. odch.
Q27	7,46667	112,0000	3,866667	3,044120
Q2	7,06667	106,0000	3,933333	2,604026
Q3	8,33333	125,0000	4,800000	3,569714
Q4	9,23333	138,5000	5,133333	3,377799
Q46	7,03333	105,5000	3,866667	1,922300
Q6	8,40000	126,0000	4,866667	2,065591
Q30	10,10000	151,5000	5,266667	3,239635
Q8	8,43333	126,5000	4,600000	2,097618
Q9	6,50000	97,5000	4,000000	2,171241
Q10	8,50000	127,5000	4,800000	1,897367
Q33	10,90000	163,5000	5,800000	2,007130
Q12	10,40000	156,0000	5,666667	1,914854
Q54	11,36667	170,5000	5,800000	1,971222
Q14	11,83333	177,5000	6,133333	2,474633
Q36	10,03333	150,5000	5,200000	2,624064
Q16	11,40000	171,0000	5,733333	2,865227
Q41	14,26667	214,0000	7,333333	3,062834
Q18	9,73333	146,0000	5,066667	2,763710

Porovnání krabicovými grafy:

Korelační koeficienty q-typů:

Proměnná	Spearmanovy korelace člověk ve společnosti ChD vynechány párově Označ. Korelace jsou významné na hl. p <,05000								
	Q27	Q2	Q3	Q4	Q46	Q6	Q30	Q8	Q9
Q27	1,000	0,525	0,305	0,318	0,287	0,087	0,427	0,117	-0,075
Q2	0,525	1,000	0,059	0,264	0,217	0,058	-0,072	0,151	-0,265
Q3	0,305	0,059	1,000	0,256	-0,311	-0,324	0,449	0,084	0,380
Q4	0,318	0,264	0,256	1,000	-0,006	-0,172	0,249	-0,083	0,236
Q46	0,287	0,217	-0,311	-0,006	1,000	0,490	0,038	0,503	0,071
Q6	0,087	0,058	-0,324	-0,172	0,490	1,000	-0,121	0,430	0,057
Q30	0,427	-0,072	0,449	0,249	0,038	-0,121	1,000	0,157	0,421
Q8	0,117	0,151	0,084	-0,083	0,503	0,430	0,157	1,000	0,294
Q9	-0,075	-0,265	0,380	0,236	0,071	0,057	0,421	0,294	1,000
Q10	-0,104	-0,145	0,343	0,259	-0,181	0,046	0,085	0,216	0,415
Q33	0,139	0,219	0,242	0,046	-0,027	-0,021	-0,267	-0,025	-0,039
Q12	0,096	0,291	0,391	0,363	-0,184	-0,429	0,141	-0,104	0,345
Q54	0,028	-0,189	-0,055	0,139	0,084	-0,296	-0,044	-0,059	0,363
Q14	0,112	-0,118	0,318	0,280	-0,120	-0,278	0,599	0,294	0,369
Q36	0,044	0,121	0,325	0,336	-0,537	-0,627	0,013	-0,363	0,122
Q16	0,039	-0,048	0,120	-0,016	-0,089	-0,372	0,026	-0,039	-0,122
Q41	0,091	-0,273	0,589	0,275	-0,159	-0,161	0,362	0,182	0,457
Q18	-0,277	0,133	-0,081	-0,017	-0,319	-0,220	-0,051	-0,094	-0,068

Proměnná	Spearmanovy korelace člověk ve společnosti ChD vynechány párově Označ. Korelace jsou významné na hl. p <,05000								
	Q10	Q33	Q12	Q54	Q14	Q36	Q16	Q41	Q18
Q27	-0,104	0,139	0,096	0,028	0,112	0,044	0,039	0,091	-0,277
Q2	-0,145	0,219	0,291	-0,189	-0,118	0,121	-0,048	-0,273	0,133
Q3	0,343	0,242	0,391	-0,055	0,318	0,325	0,120	0,589	-0,081
Q4	0,259	0,046	0,363	0,139	0,280	0,336	-0,016	0,275	-0,017
Q46	-0,181	-0,027	-0,184	0,084	-0,120	-0,537	-0,089	-0,159	-0,319
Q6	0,046	-0,021	-0,429	-0,296	-0,278	-0,627	-0,372	-0,161	-0,220
Q30	0,085	-0,267	0,141	-0,044	0,599	0,013	0,026	0,362	-0,051
Q8	0,216	-0,025	-0,104	-0,059	0,294	-0,363	-0,039	0,182	-0,094
Q9	0,415	-0,039	0,345	0,363	0,369	0,122	-0,122	0,457	-0,068
Q10	1,000	0,177	0,365	-0,165	0,313	0,251	0,240	0,433	0,108
Q33	0,177	1,000	0,048	0,085	-0,129	0,225	0,023	-0,110	-0,052
Q12	0,365	0,048	1,000	0,175	0,215	0,481	0,225	0,304	0,242
Q54	-0,165	0,085	0,175	1,000	0,113	0,221	0,042	0,210	-0,138
Q14	0,313	-0,129	0,215	0,113	1,000	0,377	0,329	0,500	0,188
Q36	0,251	0,225	0,481	0,221	0,377	1,000	0,488	0,288	0,212
Q16	0,240	0,023	0,225	0,042	0,329	0,488	1,000	0,442	-0,183
Q41	0,433	-0,110	0,304	0,210	0,500	0,288	0,442	1,000	-0,229
Q18	0,108	-0,052	0,242	-0,138	0,188	0,212	-0,183	-0,229	1,000

Shrnutí výsledků, diskuse

Q-metodologie jako jedna z možných metod didaktických znalostí obsahu ukázala, jak se učitel coby tvůrce školních vzdělávacích programů vyrovnává s komplexností jednotlivých tematických celků, jakou volí preferenci jednotlivých témat. Cílové preference Q-typů u učitelů základních škol lze popsat následovně: Učitelé výzkumného vzorku dávají přednost v preferenci důležitosti oblastem učiva, které se zaměřují na osobnost žáka. Do popředí se dostává osobnost jedince a její rozvoj. Jako další možné pokračování výzkumu se nabízí snaha zodpovědět

otázky: Jaké učitel volí metody a formy práce pro nejdůležitější části učiva a pro nejméně důležité části učiva?

Jestliže učitelé považují za velmi důležitou rovinu studenta v roli občana, nabízí se nám otázka, jak tedy interpretovat nízkou volební účast napříč věkovým spektrem voličů?

Pedagogický pojem didaktické znalosti obsahu pomáhá utvářet oborovou didaktiku jako vědní disciplínu. Stejně tak se tato oblast může stát základem pro etablování učitelské profese.

Literatura:

- CHRÁSKA, M. Zkoumání individuálních koncepcí výuky učitelů pomocí Q-metodologie. *Paedagogica XIII.*, 1992. s. 133–145.
- JANÍK, T. a kol. *Možnosti rozvíjení didaktických znalostí obsahu u budoucích učitelů*. Paido: Brno, 2009.
- JANÍK, T. *Znalost jako klíčová kategorie učitelského vzdělávání*. Brno: Paido, 2005.
- JANÍK, T. K vybraným aspektům didaktických znalostí obsahu u učitelů fyziky. In FRANIOK, P, KNOTOVÁ, D. *Učitel a žák v současné škole*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 199–204.
- JARMARA, T. Občanská výchova ve vzdělávacím procesu: nová témata výchovy k občanství a demokracii. In *Čítanka textů k rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008.
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. Praha: Tauris. 2001.
- PÍŠOVÁ, M., BREBERA, P. K procesům utváření didaktických znalostí obsahu v raných fázích učitelské dráhy. In JANÍK, T. a kol. *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* Brno: Paido, 2007. s. 75–89.
- PRŮCHA, J. *Učitel: současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002.
- PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník* Praha: Portál 2009.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. 2007, [cit. 29. 2. 2012], Dostupné na internetu: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07>.
- TICHÁ, M., HOSPEŠOVÁ, A. Rozvíjení didaktických znalostí obsahu matematického vzdělávání v přípravě učitelů 1. stupně. In JANÍK, T. a kol. *Možnosti rozvíjení didaktických znalostí obsahu u budoucích učitelů*. Brno: Paido, 2009. s. 119–128.
- VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Paido: Brno. 2004.

Kontakt na autorku příspěvku:

Mgr. Pavlína Vašátová

Katedra společenských věd

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

e-mail: vasatova.pavlina@seznam.cz